

УДК 316.77:811

КУЗЬОМІНСЬКА Л.Г.,
аспірантка Інституту вищої освіти
НАПН України
(Київ, Україна) E-mail: kutova_lida@ukr.net

МОВА ЯК ІМПЕРАТИВ І АТРИБУТ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОСТІ

Комунікативний простір сучасності можна коректно структурувати на чимало тенденцій і профільних сегментів, які істотно відрізняються один від одного стилістично, інструментально та функціонально. Попри таку гетерогенність комунікативного простору, мова продовжує залишатись його основним атрибутом і імперативом. Щоправда, особливості функціонування комунікативного простору сучасності висувають до мови додаткові умови, задоволення яких забезпечує ефективність мовних практик.

***Ключові слова:** мова, комунікативний простір, комунікативна культура, інформаційна картина сучасного світу, ієрархія пріоритетів, засоби масової комунікації, глобальна комунікація.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Виявлення сутнісних ознак мови є актуальною і невід'ємною частиною дослідження мови як функціонально-інструментального імперативу суспільного буття загалом і комунікативного простору сучасності зокрема. Приділяючи належну увагу проблемі людини з точки зору її «мовної сутності», ми відкриваємо нові горизонти в розумінні феномена людини

Принагідно зауважимо, що лінгвістичний поворот розглядає мову як граничну онтологічну основу мислення і діяльності. Він акцентує увагу на тому, що мова становить специфічно людський спосіб буття в світі, а позамовна життєдіяльність і насамперед пізнання для людини неможливе в принципі – ні апріорі, ні апостеріорі. Також слід враховувати, що мова має значення не лише для вираження думки, а й для її змісту. Зазначені аспекти істотно актуалізують аспектну багатоманітність мови – передовсім її функціонально-інструментальні ресурси, потенціал яких досі значною мірою нереалізований, задіяний недостатньо ефективно для повноцінного буття комунікативного простору.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Теоретико-методологічну основу дослідження мови як імператива комунікативного простору сучасності утворюють праці вітчизняних і зарубіжних філософів з проблеми співвідношення мови і мислення (В. Гумбольдта, О. Леонтьєва, Л. Віготського); філософської семантики і логічного аналізу природної мови (Л. Вітгенштейна, Ч. Пірса, І. Нарського); філософського аналізу метафори та філософії риторики (М. Блека, А. Річардса, В. Подороги); дослідження проблем розуміння й інтерпретації (П. Рікера); філософський аналіз комунікації і прагматики мови (теорія мовних актів Дж.

Остіна і Дж. Серля); дослідження із семіотики і структурно-семіотичному аналізу знаків (Р. Барта, Ч. Пірса, Ю. Лотмана, У. Еко).

Значною мірою спираючись на підхід В. Гумбольдта, М. Гайдеггер інтерпретував метафізику мови не як абстрактну мовну концепцію, а як змістовну теорію буттєвості мови, яка прояснює сенс і значення знаків і сутнісно співвідноситься з реальним світом. Такий погляд на роль мови об'єднує М. Гайдеггера з широкою течією в західній філософії і мовознавстві. Представники цього напрямку Е. Кассіерер, Л. Вітгенштейн, Е. Сепір, Б. Уорф також відзначають значущість і своєрідність кожної мови. М. Гайдеггер у статті «Шлях до мови» виводить формулу онтологічного статусу будь-якої мовної системи: дати слово мові як мові. З цією ідеєю солідаризується Г.-Г. Гадамер, розглядаючи мовну систему як горизонт герменевтичної онтології і досвід світу.

Герменевтичний характер буття трансцендентальної суб'єктивності Е. Гуссерль і М. Шелер вбачають в її «мовності». Фр.-В. фон Херрманн у праці «Фундаментальна онтологія мови» акцентує увагу на прихованій сутності мови. Основи онтологічного бачення мови істотним чином базуються на досягненнях екзистенційної філософії, на тих принципах, які простежуються в працях К. Ясперса та М. Гайдеггера.

Основна мета полягає у виявленні механізмів формування, розвитку і функціонування комунікативної культури засобами мови.

Виклад основного матеріалу. Методологічним принципом дослідження є теза, згідно з якою інформаційно-комунікативна діяльність є умовою реалізації різних видів і форм людської діяльності, спрямованих на інтеграцію і регулювання соціальних, культурних процесів. Для з'ясування сутності інформаційно-комунікативної діяльності ефективним є застосування теорії «комунікативної дії» Ю. Габермаса. При цьому поєднання предметно-діяльнісного підходу та філософського принципу системності дозволяє окреслити смислові й функціональні межі інформаційно-комунікативної діяльності.

Усвідомлюючи важливість проблем онтології для аналізу мовної системи, У. Куайн перетворює онтологію на формальну *семантику*, яка, будучи одним з трьох основних розділів *семіотики* (два інших – *синтактика* та *прагматика*), відіграє істотну роль при постановці та розв'язанні проблем сучасної теорії пізнання. Інтерес до семантичного аспекту мови був обґрунтований Е. Кассіерером, який вивчав мову в нерозривному зв'язку з культурою конкретного народу, підкреслюючи при цьому активну роль мови в мисленні й пізнанні.

Основні принципи семіотики вперше були сформульовані Ч. Пірсом, згодом вони були викладені й систематизовані Ч. Морісом. Питання семіотики розглядалися представниками Львівсько-Варшавської школи.

Культурологічний підхід репрезентований Тартуською семіотичною школою під керівництвом Ю. Лотмана. Чимало зроблено в галузі дослідження семіотики О. Лосєвим, П. Флоренським, І. Бодуеном де Куртене та іншими. Синтактика і семантика докладно представлена у працях позитивістів і

представників аналітичної філософії, прагматика – у працях Л. Вітгенштейна. Переконаливо обґрунтував теорію знаків У. Еко.

Таким чином, мовна система досить детально досліджувалася в онтологічному та гносеологічному аспектах. Однак її цілісний аналіз не був висвітлений належним чином, а цілісність як внутрішня зумовленість об'єкта вкрай необхідна при вивченні мовної системи як предмета філософського аналізу для повноти виявлення її специфіки й унікальності.

Попри ідейну багатоманітність існуючих підходів до дослідження інформаційно-комунікативної діяльності та її соціально-функціонального простору, все ж відсутній соціально-інтегративний аналіз мови як основи комунікації – тієї соціальної і духовної активності, яка спрямована на відтворення людиною свого духовного світу і комунікативної культури. Власне, це і визначило спрямованість запропонованого вашій увазі дослідження, зумовило вибір об'єкта та предметної сфери.

Якщо лінгвістів у діаді «людина/мова» цікавить насамперед і в основному «людська мова», психолінгвістів – «лінгвістична людина», то філософів – «мовне буття», яке можна артикулювати лише засобом мови, бо мова – це потужне знаряддя, дієва спонука й інструмент самореалізації людини.

Як влучно зауважив Ф.-В. фон Херрманн, мова є «екзистенцією, яка артикулює буття». Мова – ключовий засіб пізнання й інструмент мислення. Вона не лише відображає реальність, а й породжує її, слугує їй медіумом, генератором, конструктором. Мова – достеменно соціокультурний феномен. Її взаємозв'язок із соціальним пізнанням і соціальними практиками є безперечним і визначальним як для мови, так і для соціуму.

Під впливом картезіанської раціональності мову вивчають або як систему знаків (Ф. де Соссюр і всі різновиди структуралізму), або як живу мову (Л. Вітгенштейн, французький постструктуралізм). Теорією, яка проклала міст між цими двома концептуальними підходами вважається філософія імені, започаткована Платоном, І. Кантом, В. Гумбольдтом і продовжена П. Флоренським, С. Булгаковим, О. Лосєвим, а також діалогічною філософією в особі М. Бубера, Ф. Розенцвейга, М. Бахтіна, Е. Розенштока-Хюссі.

Мовна система складається із сукупності знакових одиниць (слів, словосполучень, речень), які в системі взаємопов'язані і взаємно впливають один на одного, складаючи при цьому єдність і цілісність. Мова є цілісністю озвучуваних слів і словосполучень, якими ми говоримо, чуємо, письмово фіксуємо і читаємо. Перейшовши з рівня окремих понять і пропозицій на рівень цілісного підходу, мова постає не лише системою знаків і їхніх значень у комунікативній та мислеоформуючій функції, а й горизонтом онтології в цілому, на рівні якого суб'єкт пізнання виявляє і артикулює свою особистісну сутність. Озвучувана мова має «коріння». Фр.-В. фон Херрманн порівнює її з рослиною, яка своїм стеблом, квітами і листям зобов'язана певному ґрунту. Але коріння приховане в ґрунті. Ця прихована частина є генеалогічною сутністю мови.

У мові здебільшого виокремлюють два рівні: 1) вищий – концептуальний,

рефлексійний, філософський, нижчий – повсякденний. У першому випадку йдеться про мову філософів і поетів, засобом яких промовляють самі музи, а почутий голос буття спрямовує думки. Тому мова – не просто виразник ідей, думок і бажань, а початковий вимір, в якому знаходиться людина. Мова у найзагальнішому сенсі означає відповідність і міст між буттям та думкою. М. Гайдеггер не випадково закликав до того, щоб прислухатися і відчувати сутність буття як виклик нашої думки. Другий мовний рівень – це повсякденна мова, якою говорять і спілкуються люди поза філософською та літературною сферами. Повсякденна мова призначена для вирішення нагальних проблем, що постають перед людиною.

У праці «Про ідею концептуальної схеми» Д. Девідсон писав: щось є мовою в тому разі, якщо воно перебуває в певному відношенні до досвіду (природи, реальності, чуттєвих даних). Проблема полягає в необхідності з'ясування, що це за відношення.

В. Гумбольдт інтерпретував мову «проміжним світом», котрий знаходиться між індивідами та реальністю. Відповідно до гіпотези «лінгвістичної відносності» Сепіра-Уорфа, мова подібна до фільтру, котрий розмежує свідомість індивіда та реальність. Мова – визначальний чинник сприйняття і організації природного і соціального середовища людини. Вона формує світогляд і структурує досвід.

Знайома нам з вимови, слухання, письма і читання мова лежить на поверхні. Однак її сутність, як відзначає Фрідріх-Вільгельм фон Херрманн у праці «Фундаментальна онтологія мови», «яку слід філософськи виявити, себе не афішує». Вона залишається прихованою. Потаємний пласт сутності мови доступний лише філософії як фундаментальній онтології, яка «переводить досліджувану сутність зі статусу прихованості у статус явленості» [14, с. 20].

На передній план виходять особливі властивості мовної системи, пов'язані з внутрішньою діяльністю суб'єкта, де мова постає не просто засобом для взаєморозуміння, а цілим світом опосередкувань між суб'єктом та предметами. Відзначаючи цю важливу особливість у В. фон Гумбольдта, М. Гайдеггер у статті «Шлях до мови» формулює запитання: чому суб'єкт позиціонує мову саме як світ і світогляд? І відповідає: «Тому, що його шлях до мови обумовлений не стільки мовою як мовою, стільки прагненням збагнути, осягнути і артикулювати сукупність духовно-історичного розвитку людства в його цілісності, а водночас і як його повсякчасної індивідуальності. Гумбольдтівський шлях до мови бере курс на людину, веде через мову і кризь неї до виявлення і зображення духовного розвитку людського роду» [12, с. 263]. Здавалося б, цілком очевидно, що «сутність людини закодована в мові, що ми існуємо насамперед у мові і при мові» (М. Гайдеггер), але разом з тим ми далекі від мови, зводимо її до окремих функцій позначення і мовлення, а необхідно зрозуміти її цілісну, культурно-історичну, людську, онтологічну природу.

Г.-Г. Гадамер у своїх працях про мову також виходить з ідей В. Гумбольдта, розглядаючи мовну систему як горизонт герменевтичної онтології і досвід світу. Прагнучи, як і М. Гайдеггер, «дати слово мові», Г.-Г. Гадамер

міркує про те, що мова для людини – це не просто «оснащення», на ньому засноване і в ньому виражає себе сам світ. Присутність цього світу, його тут-буття є буття мовне. Мова не існує самостійним буттям по відношенню до цього світу: справжнє буття полягає в тому, що в ньому виражається світ. «Споконвічна людяність мови означає разом з тим споконвічно мовний характер людського буття-в-світі» [1, с. 513].

Онтологічна площина, в яку Е. Гуссерль і М. Шелер, а слідом за ними і М. Гайдеггер, переносять герменевтику, являє собою пізнання буття, суцього як такого. Герменевтичний характер буття трансцендентальної суб'єктивності вбачається в даному контексті в її «мовності». Саме мова, зрозуміла в її «живому здійсненні», а не просто у вигляді граматичних форм та лексичного арсеналу, є реальною формою існування трансцендентальної суб'єктивності. Мова – не просто умова розуміння, а й розуміння як таке. Тому «розуміння треба розглядати не як предикат буття, а як його суб'єкт» [2, с. 410].

Таким чином, розуміючи мову як мовлення, можна виокремити принципову розбіжність між феноменологічним та повсякденним розумінням мови. У повсякденному спілкуванні людина переслідує мету досягти деякої вигоди. Філософська та літературна мова, навпаки, прагне донести максимум сенсу, бо те, чим вона оперує, пов'язане з питаннями надчуттєвого і суцього, а простими словами здебільшого це не описати. Тому філософ, поет, письменник використовують усі мовні засоби для того, щоб висловити невимовне, де мова нерозривно пов'язана із суцим [6, с. 51]. Об'єктом мовного впливу тут є когнітивні, психологічні, соціальні та інші механізми, що дозволяють впливати на свідомість, на процес прийняття людиною тих чи інших рішень.

«Сутність мови, – наголошував Б. Рассел, – полягає не у вживанні будь-яких способів комунікації, а у використанні фіксованих асоціацій, тобто в тому, що щось істотне – вимовлене слово, картинка, жест або що завгодно – могли б викликати «уявлення про щось інше. Коли це відбувається, то відчутне може бути названо «знаком» або «символом», а те, про що з'являється уявлення, – «значенням». На думку Ф. де Соссюра, слово в якості мовного знаку є «двостороння психічна сутність», яка знаходиться у нерозривному зв'язку між поняттям та його акустичним образом. Звідки б не потрапило б до людини нове для неї слово – з усної розмови, зі сторінок книги чи газети – у всіх випадках воно надалі буде зберігатися в пам'яті у вигляді звукового образу. Цей образ у будь-який момент можна уявити собі подумки (через так звану «внутрішню мову») або ж відтворити вголос. І незмінно в той же момент в пам'яті виринає абстрактне поняття, передане в акустичному образі. Позаяк акустичні образи посідають настільки виняткове місце в нашій мовному поведінці, то важко або навіть неможливо уявити собі народження мови за відсутності мовлення» [9, с. 27].

Функціональну природу мови слід розуміти і тлумачити значно ширше, ніж це здебільшого прийнято, виокремлюючи окрім комунікативної, пізнавальної, номінативної, мислетворчої, волюнтативної та емотивної функцій, ще й інші функції – зокрема, духовної екзистенції (сакральна функція). В коло

цієї функції входить відчуття пізнання Духу через мову, концентрація Духу у слові, духовна спорідненість людини з іншими людьми у мові й через мову, духовний розвиток особистості й нації через мову і за допомогою неї. Мова формує соборне (єдине цілісне) духовне національне середовище у часі й просторі. Також важливою функцією мови є покликання саморозвитку, самоствердження і самовираження особистості. Особистість формується і самостверджується в мові як духовна людина, самоцінна, яка творить своє Я, усвідомлює власну психіку. Завдяки мові людина здатна вийти за межі себе, вона виокремлює себе серед інших і впізнає подібність з іншими» [7, с. 13].

Підкреслюючи творчу природу мови, В. Гумбольдт зазначав: мова – це не стільки *продукт діяльності*, не щось створене (*ergon*), скільки сама *діяльність* (*energeia*) духу, тобто безперервно здійснюваний процес породження смислу, «орган, який генерує думку», продукт «мовної свідомості нації». Сучасна мовна практика будується на принципах глобальної взаємозалежності, культурної і мовної різноманітності, на особливостях і закономірностях поширення соціальних стереотипів, про взаємовплив суспільства та мови, про принципову вмонтованість мови у соціокультурний контекст, про дискурсивне формування ідентичності, про діалогічну природу мови, пізнання та особистості.

Мова як форма культуротворчості, чуттєвість мови, культури й мистецтва були розглянуті М. Гайдеггером з позицій філософсько-герменевтичного аналізу. Йдеться про категорію «буття», враховуючи конечність буття людини та її історичність. Це виявляє онтологічний смисл проблеми «герменевтичного кола» (кола розуміння). Герменевтичний досвід містить певні «передструктури» розуміння, найголовнішою постає мова. Роздуми над онтологічними аспектами мови містить «Лист про гуманізм» М.Гайдеггера. За його тлумаченням, «мова – дім буття», а «думка – мислення буття». Мова трансформує свій потенційний онтологічний формат у формат актуальний завдяки мовленню – виразним звукам як носіям значень.

Апелюючи до М. Гайдеггера, у праці «Істина та метод» Г.-Г. Гадамер стверджує, що «для людини світ – є «тут» у значенні світу; для жодної іншої живої істоти світ не має значення тут-буття. Проте це тут-буття є буття мовне. Щоб знайти правильний горизонт для розуміння мовної природи герменевтичного досвіду, ми повинні дослідити зв'язок, що існує між мовою та світом; пізнання й досвід людини формує мова, у мові відкривається людині істина буття, у мові стає видимою та дійсністю, яка підноситься над свідомістю кожної окремої людини. Тому у мові не лише зберігається постійне, а й виражається мінливе. Мова не є продуктом рефлектуючого мислення, але бере участь в реалізації того відношення до світу, в межах якого ми живемо» [1, с. 548-549].

У західноєвропейській думці найвагомішими є мовознавчі дослідження В. Гумбольдта (котрі дотепер, безсумнівно, визначають лінгвістику і філософію мови), який «визначив сутність мови «енергією». Для осмислення мови як такої, потрібно відійти від звичної методики аналізу; не варто орієнтуватися і на загальні уявлення, такі як енергія, діяльність, духовна сила, світогляд,

вираження, помістивши сюди також окремим випадком і мову. Сутність мови загалом – це надання артикуляційної виразності [13, с. 262].

У праці «Філософський дискурс сучасності» Ю. Габермас вказував та не, що «мова є не способом змалювання дійсності, а її репрезентацією», тоді як розуміння – це «мелос мови». Мовний акт складається з двох частин. У першій – *пропозиційній* – суб'єкт повідомляє про значущі для себе аспекти. Друга частина висловлювання є *ілокутивною*: в ній суб'єкт віддзеркалює експресивне ставлення до пріоритетних смислових аспектів.

Неочевидне знання і неусвідомлювані інваріанти картини світу, які пов'язані з неочевидним знанням в мовних репрезентаціях, буквально вмонтовані в кожному людину рідною мовою. Вони визначають базові властивості ставлення до світу, накладають епістемологічні та онтологічні обмеження, які істотно відрізняючись у різних мовах.

В. Гумбольдт, акцентуючи дуальний характер мови, котра є процесом і продуктом водночас, говорив про мову як про вияв духу народу. В зв'язку з цим принципово важливою є думка Е. Сепіра про зміну психічної значущості й інтенсивності значення залежно від того, на чому зосереджена увага, яким є напрям розумової діяльності індивідів. Розглядаючи значення як одиницю мовного мислення, Л. Виготський відзначав, що смислова структура значення слова змінюється внаслідок зміни психологічної природи цього значення, що приводить до зміни характеру віддзеркалення і узагальнення реальності в слові.

Важко не погодитись із тезою, відповідно до якої «мова – це засіб набуття знання, мислення – інтелектуальний процес, спрямований на певний предмет вивчення, а знання – результат оперування засобами та ціль, задля якої ми здійснюємо спробу мислити, виражаючи зміст думок у мові. Мова кожного народу органічно вплетена в тканину культури. Історики філософської думки зазначають, що давні греки багато чому навчились в інших народів. Вступаючи в торговельні відносини, а також в пряму конкуренцію та боротьбу за свої інтереси, вони чимало запозичили у єгиптян, фінікійців, асирійців. Виникла навіть концепція успадкування ідей Сходу. Таке запозичення могло реалізовуватись лише за посередництва вивчення мови іншої культури. Досліджуючи мову, ми можемо віднайти смисли історії і культури» [8, с. 59].

Як зазначав Іван Огієнко, річище рідної мови потрібно ретельно доглядати, регулярно чистити від замулення, спрямовуючи русло розвитку до свого власного життя. «Мова чутливо реагує на зміни політичних доктрин, соціальних стандартів, гуманітарних тенденцій, суспільних смаків і моди. Це зумовлено тим, що вона є пізнавально-зображувальним адекватом онтологічної дійсності, її просторового і часокількісного членування, ототожнення й диференціації реалій та їх причинно-наслідкових зв'язків, спокою й руху (статисти і динаміки), об'єктивності світу. Це те, що у гносеології і когнітивістиці називається мовною картиною світу. Але мова є не лише гносеологічною, а й духовною, ідеальною (на відміну від матеріальної) основою життя людей. Окрім традиційної і всіма визнаної комунікативної функції, пізнавальної та мислетворчої, надзвичайно важливими є й інші мовні

функції: духовної апеляції, передавання й збереження животворчого Духу, духовної екзистенції, моралі, волі й почуттів (волонтактивно-сенсорна), національної ідентифікації» [7, с. 11].

Мова є системою бачення, відображення, уявлення, розуміння і мислення світу. Вона зберігає духовну енергію впродовж століть. Мова – це живий національний організм, у якому взаємодіють декілька укладів: світоглядний, пізнавально-ментальний, культурно-історичний, побутовий, моральний тощо. О. Потєбня відрекомендував мову «нашим спільним духовним органом, через який відбувається духовне єднання етносу, оскільки у взаємному розумінні того, хто говорить, і того, хто слухає, виростає свідомість і пробуджується почуття спорідненості. Такий вплив можливий через особливості мови, адже в ній відбивається світогляд народу. Водночас вона сама є відображенням споглядальної діяльності» [7, с. 11]. Глобалізація виробляє штучні мови, уніфікує і примітивізує культуру. Демократизація ж суспільного життя часто-густо проголошує свободу слова без відповідальності за вибір цього слова і мови, без врахування їх впливу на громадянина, націю і державу.

Щоб увиразнити роль і значення мови в духовному бутті людини, О. Федик ввела поняття «адекват» як «цілісний духовний відповідник», системи якого підпорядковані психолого-духовній і морально-естетичній діяльності людини і нації» [10, с. 9-10]. В результаті мова як духовний адекват світу створює ідеальну дійсність (паралельний духовний світ, закріплюючи його у словах, формах і структурах). Цей світ є ментально-психологічною моделлю, універсальною і неповторною для нації.

Відображаючи та узагальнюючи світ, мова трансформує його в ідеальну сферу, живить інформацією розумову діяльність людини, передає досвід поколінь, закодовуючи і розкодовуючи знання та духовні сутності. Національне сприйняття, світобачення і мислення розвивають національну свідомість – основний чинник національної ідентифікації, гармонію духовно-культурного і фізичного буття народу. Тут доречно процитувати слова В. Гумбольдта: «Мова – це об'єднана духовна енергія народу, що дивовижним способом закріплена у відповідних звуках і в цьому вияві та через взаємозв'язок своїх звуків зрозуміла всім мовцям, збуджуючи у них аналогічну енергію» [4, с. 348].

У масовому суспільстві найпоширенішою і найбільш характерною культурною позицією постає споживацьки-розважальна. Серед різних її виявів М. Князева наголошує на одному вельми неоднозначному і суттєвому для нашого культурного життя новоутворенні. Це своєрідна культурна мутація, що виникла в надрах інформаційного суспільства, може бути названа інформоманією, а людина, що несе риси відповідної поведінки, – інформоманом. Для інформомана інформація вийшла з берегів своїх природних функцій – знань і орієнтації, набувши статусу ледве не сакральної і самодостатньої мети, *idea fixe*.

Надмірне споживання інформації характеризується як непомірно великими її обсягами, так і непомірною динамікою, швидкістю надходження.

Звідси випливає й неможливість засвоєння та переробки отриманої інформації. Як результат – хибна культурна активність, за якої процес – все, а мета – ніщо. Ненаситна жага інформації пояснюється мозаїчністю свідомості. Така свідомість не має структури, внутрішньої логіки, стрижня. Воно не може бути завершено, збудовано, тому пізнання не приносить почуття інтелектуального прояснення, не завершується катарсисом [5, с. 81]. Мозаїчність, фрагментарність і розірваність стали однією з провідних тем і принципів творення об'єктів художньої культури (додекафонічна музика, постмодерністський роман), і сучасної філософії (шизосуб'єкт Дж. Дельоза і Ф. Гваттарі). «Мозаїчність» – один з основних змістовних атрибутів сучасної культури, котра сформувалась під істотним детермінативним впливом процесів масової комунікації.

Сучасна інформаційна картина світу – це фрагментаризована картина світу, що складається з інформації різних рівнів. Вона формується різними суб'єктами інформаційної діяльності (індивідами, соціальними інститутами тощо) в процесі їхньої взаємодії. Компоненти інформаційної картини світу містяться в книгах, картинах, музиці, матеріалах засобів масової інформації тощо.

Ж. Бодрійяр детально обґрунтував тезу, відповідно до якої еволюція образу пройшла чотири етапи: на першому образ відбивав навколишню реальність як дзеркало, на другому перекичував її; на третьому маскував відсутність реальності, на четвертому став класичним «симулякром», копією без оригіналу, яка існує сама по собі, безвідносно до реальності. На кожному шаблі образ стає все більш важливою, а реальність – навпаки – щоразу менш важливою. Якщо спочатку образ намагається копіювати натуру, то наприкінці не має в ній потреби зовсім: він буквально поглинає дійсність, надійно забарикадовуючи на шляху до неї всі шляхи.

Цей світоглядний акцент сучасної культури детально розробив поп-арт, який оперує життям образу, що відірвався від свого прототипу і розпочав суверенну буттєвість, самотійне життя. В цьому контексті варто звернутися до однієї з ранніх картин Енді Ворхола «Персики», на якій зображені не самі фрукти, а консервна банка стверджує, що в ній містяться персики. У цьому іронічному нюансі – квінтесенція ідеї, котру можна коректно екстраполювати на безліч аспектів комунікативного простору сучасності, а саме: «В сучасному світі важливий не продукт, а упаковка, не сутність, а імідж» [3, с. 85-86].

Як аргументовано зазначає В. Ферроні, «в епоху симулякрів референтність «слів» і «речей» втрачена, але, на відміну від більшості мислителів, які просто фіксують «ситуацію постмодерну» (як Ф. Ліотар) або апологетизують її (як Ж. Дельоз), Ж. Бодрійяр, слідом за Платоном, не вважає такий стан справ «істинним», хоча схиляється до думки про можливу незворотність процесу «симулювання» реальності з огляду на її невпинне відтворення засобом обох значень давньогрецького «техне» – за допомогою як мистецтва, так і ремесла, техніки» [11, с. 225-226].

За часів постмодернізму важливим стає не факт як такий, а повідомлення

про факт. Апофеозом же постмодерну є «вищий пілотаж» – *повідомлення без факту.* Як наслідок – людина виявляється заручником тотальних репрезентацій, повторюючи за Ж. Бодрийяром аж ніяк не абсурдне за умов постмодерністської тотальності запитання: «А чи була війна в Іраку?»

Висновки. Отже, епоха інформаційного трафіка і затовареності об'єктивно й закономірно робить вимоги до інформаційних повідомлень все більш жорсткими. Для того, щоб читач, глядач чи слухач віддав перевагу саме цьому інформаційному блоку, той повинен вигідно відрізнитися з-поміж інших деякою виразною спокусою, інтригою, «якорем привабливості».

Проблема мови в системі комунікативного простору сучасності є надзвичайно складною, поліаспектною і потребує комплексного підходу. Виразність мовних засобів і ефективність мовного інструментарію набувають ознак вирішального фактора повноцінного функціонування людини і суспільства в умовах сучасного комунікативного простору.

До переліку перспективних напрямів дослідження слід віднести: а) поглиблення уявлень про функціонально-інструментальні ресурси мови, б) комунікативну культуру як найважливіший компонент механізму глобалізації, в) комунікативний критерій суспільного прогресу, г) шляхи і засоби підвищення загального рівня комунікативної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гадамер Х.-Г. *Истина и метод: Основы философской герменевтики* / Х.-Г. Гадамер : пер. с нем. – М. : Прогресс, 1988. – 704 с.
2. Гайденко П.П. *Прорыв к трансцендентному* / П.П. Гайденко. – М.: Изд-во «Республика», 1997. – 437 с.
3. Генис А.А. *Билет в Китай* / А.А. Генис – СПб : «Амфора», 2001. – 184 с.
4. Гумбольдт В. *Язык и философия культуры* / В. Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1985. – 390 с.
5. Князева М.Л. *Человек в информационном пространстве: культурный модуль личности* / М.Л. Князева // *Библиотекословедение*. – 1996. – №6. – С. 78–85.
6. Лишаев С.А. *А.П. Чехов: критика быта как репрезентация бытия (Образ Чехова в пространстве метафизики). Философия культуры '96: Сборник научных статей* / С.А. Лишаев. – Самара: Издательство «Самарский университет», 1996. – С. 49–55.
7. Мацько Л.І. *Функціональне поле української мови у структурах соціальної комунікації* / Л.І. Мацько // *Науково-інформаційний вісник*. – 2012. – №6 (83). – С.11–17.
8. Овчинников Н.Ф. *Знание и поиски смысла истории* / Н.Ф. Овчинников // *Проблемы знания в истории науки и культуры*. – СПб.: Алетейя, 2001. – С. 27–59.
9. Панов Е.Н. *Знаки, символы, языки. (Серия: Библиотека «Знание»)* / Е.Н. Панов. – М. : Знание, 1983. – 246 с.
10. Федик О. *Мова як духовний адекват світу (дійсності)* / О. Федик. – Львів: Вид-во «Місіонер», 2000. – 164 с.
11. Феррони В.В. *Теория «симулякров» Ж. Бодрийяра: «ностальгия по настоящему»* / В.В. Феррони // *Вестник ВГУ. Серия 1. Гуманитарные науки*. – 2001. – № 2. – С. 222–234.
12. Хайдеггер М. *Путь к языку* / М. Хайдеггер // *Время и бытие. Статьи и выступления*. – М.: Прогресс, 1993. – 377 с.
13. Хайдеггер М. *Время и бытие: Статьи и выступ.* / М. Хайдеггер: пер. с нем., вступ. ст. и коммент. В.В. Бибихина. – М. : Республика, 1993. – 446 с.
14. Херрманн Фр.-В. фон. *Фундаментальная онтология языка* / Фр.-В. фон Херрманн;

Пер. с нем. – Мн.: ЕГУ; ЗАО «Пропилеи», 2001. – 190 с.

REFERENCES

1. Gadamer H.-G. *Istina i metod: Osnovy filosofskoy germeneytiki* / H.-G. Gadamer : per. s nem. – M. : Progress, 1988. – 704 s.
2. Gaydenko P.P. *Proryv k transtsendentnomu* / P.P. Gaydenko. – M.: Izd-vo «Respublika», 1997. – 437 s.
3. Genis A.A. *Bilet v Kitay* / A.A. Genis – SPb : «Amfora», 2001. – 184 s.
4. Gumboldt V. *Yazyk i filosofiya kultury* / V. Gumboldt. – M. : Progress, 1985. – 390 s.
5. Knyazeva M.L. *Chelovek v informatsionnom prostranstve: kulturnyy modus lichnosti* / M.L. Knyazeva // *Bibliotekovedenie*. – 1996. – №6. – S. 78–85.
6. Lishaev S.A. *A.P. Chehov: kritika byta kak reprezentatsiya bytiya (Obraz Chehova v prostranstve metafiziki). Filosofiya kultury '96: Sbornik nauchnykh statey* / S.A. Lishaev. – Samara: Izdatelstvo «Samarskiy universitet», 1996. – S. 49–55.
7. Matsko L.I. *Funktsionalne pole ukrayinskoyi movi u strukturah sotsialnoyi komunikatsiyi* / L.I. Matsko // *Naukovo-informatsiyinyi visnik*. – 2012. – №6 (83). – S.11–17.
8. Ovchinnikov N.F. *Znanie i poiski smysla istorii* / N.F. Ovchinnikov // *Problemy znaniya v istorii nauki i kultury*. – SPb.: Aleteya, 2001. – S. 27–59.
9. Panov E.N. *Znaki, simvolyy, yazyki. (Seriya: Biblioteka «Znanie»)* / E.N. Panov. – M. : Znanie, 1983. – 246 s.
10. Fedik O. *Mova yak duhovniy adekvat svitu (diysnosti)* / O. Fedik. – Lviv: Vid-vo «Misioner», 2000. – 164 s.
11. Ferroni V.V. *Teoriya «simulyakrov» Zh. Bodriyyara: «nostalgiya po nastoyashchemu»* / V.V. Ferroni // *Vestnik VGU. Seriya 1. Gumanitarnyye nauki*. – 2001. – № 2. – S. 222–234.
12. Haydegger M. *Put k yazyku* / M. Haydegger // *Vremya i bytie. Stati i vystupleniya*. – M.: Progress, 1993. – 377 s.
13. Haydegger M. *Vremya i bytie: Stati i vystup.* / M. Haydegger: per. s nem., vstup. st. i komment. V.V. Bibihina. – M. : Respublika, 1993. – 446 s.
14. Herrmann Fr.-V. *fon. Fundamentalnaya ontologiya yazyka* / Fr.-V. fon Herrmann; Per. s nem. – Мн.: ЕГУ; ЗАО «Пропилеи», 2001. – 190 с.

КУЗЬОМИНСКАЯ, Л.Г. - аспирантка Институт высшего образования НАПН Украины (Киев, Украина)

ЯЗЫК КАК ИМПЕРАТИВ И АТРИБУТ КОММУНИКАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ СОВРЕМЕННОСТИ

Коммуникативное пространство современности можно корректно структурировать на множество тенденций и профильных сегментов, которые существенно отличаются друг от друга стилистически, инструментально и функционально. Несмотря на такую гетерогенность коммуникативного пространства, язык продолжает оставаться его основным атрибутом и императивом. Правда, особенности функционирования коммуникативного пространства современности выдвигают к языку дополнительные условия, удовлетворение которых обеспечивает эффективность языковых практик.

Ключевые слова: язык, коммуникативное пространство, коммуникативная культура, информационная картина современного мира, иерархия приоритетов, средства массовой коммуникации, глобальная коммуникация.

KUZOMINSKA, LIDIYA - graduate student Institute of Higher Education of the National

Мова як імператив і атрибут комунікативної культури сучасності

Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
(Kiev, Ukraine) kutova_lida@ukr.net

**LANGUAGE AS IMPERATIVE AND ATTRIBUTE OF COMMUNICATIVE CULTURE
OF CONTEMPORANEITY**

Modern communicative space can be properly delimited according to the trends and profile segments that differ from each other not only stylistically, but instrumentally and functionally. Despite this heterogeneity in the communicative space, language continues to be its basic attribute and imperative. However, the functional peculiarities of the modern communicative space impose additional conditions to the language, satisfaction of which provides efficiency for language practices.

Keywords: *language, communicative space, communicative culture, informational picture of the modern world, the hierarchy of priorities, mass media, global communication.*

Стаття надійшла до редколегії 22.12.15

Рекомендовано до друку 27.12.15